

Вплив міжнародно-правових актів на зміст злочинів проти правосуддя

МИХАЙЛО ВАЛЕРІЙОВИЧ ШЕПІТЬКО

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, докторант
НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України
м. Харків, Україна

Анотація: Вивчення злочинів проти правосуддя має важливу роль для суспільства. Тому автором було вивчено роль міжнародно-правових актів на сутність злочинів проти правосуддя. Автор вказує на наявність агресивних дій проти України в контексті анексії і подальшої окупації Автономної Республіки Крим, а також частин Донецької і Луганської областей. У зв'язку з цим розглядається необхідність ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду. На думку автора, ратифікація цього міжнародно-правового акта приведе до необхідності кримінально-правової охорони Міжнародного кримінального суду шляхом включення в злочини проти правосуддя окремих суспільно небезпечних діянь, що посягають на його діяльність. Окрему увагу приділено важливості ратифікації Конвенції Ради Європи щодо захисту прав людини і основоположних свобод (1950). Автор вказує, що її ратифікація призвела до того, що Україна визнала рішення (практику) Європейського суду з прав людини джерелом права. Такий підхід дозволяє розширено тлумачити окремі ознаки злочинів проти правосуддя.

Ключові слова: Римський статут Міжнародного кримінального суду, практика Європейського суду з прав людини, судова інституція, юрисдикція, кримінальне правопорушення.

Влияние международно-правовых актов на содержание преступлений против правосудия

МИХАИЛ ВАЛЕРЬЕВИЧ ШЕПИТЬКО

кандидат юридических наук, старший научный сотрудник, докторант
НИИ изучения проблем преступности имени академика В. В. Сташиса НАПрН Украины
г. Харьков, Украина

Аннотация: Изучение преступлений против правосудия имеет важную роль для общества. Поэтому автором было изучено роль международно-правовых актов на сущность преступлений против правосудия. Автор указывает на наличие агрессивных действий против Украины в контексте аннексии и последующей оккупации Автономной Республики Крым, а также частей Донецкой и Луганской областей. В связи с этим рассматривается необходимость ратификации Украиной Римского статута Международного уголовного суда. Ратификация данного международно-правового акта приведет к необходимости

уголовно-правовой охраны Международного уголовного суда путем включения в преступления против правосудия отдельных общественно-опасных деяний, посягающих на его деятельность. Особое внимание уделено важности ратификации Конвенции Совета Европы о защите прав человека и основных свобод (1950). Автор указывает, что ее ратификация привела к тому, что Украина признала решение (практику) Европейского суда по правам человека источником права. Такой подход позволяет распространительно толковать отдельные признаки преступлений против правосудия.

Ключевые слова: Римский устав Международного уголовного суда, практика Европейского суда по правам человека, судебная организация, юрисдикция, уголовное преступление.

International Legal Acts' Impact on the Content of Crimes Against Justice

MYKHAYLO V. SHEPITKO

Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher, Doctoral Candidate,
Research Institute of Crime Problems, Academician V. V. Stachys NALS of Ukraine
Kharkiv, Ukraine

Abstract: The article is devoted to the analysis of the impact of international legal acts on the content of crimes against justice. The author points out the existence of aggressive actions against Ukraine in the context of annexion and next occupation of the Autonomous Republic of Crimea, as well as parts of the Donetsk and Lugansk regions. Because of this, it was noticed necessary to ratify by Ukraine the Rome Statute of the International Criminal Court. Ratification of this international legal act will lead to the need for criminal-legal protection of the International Criminal Court by including in the crimes against justice some acts encroaching on its activities. Special attention was paid to the importance of ratification of the Council of Europe Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (1950) by Ukraine. The author points out that its ratification led to Ukraine recognizing the decisions of the European Court of Human Rights as a source of law. This approach allows to “broadly” interpreting signs of some crimes against justice.

Key words: Rome Statute of the International Criminal Court, the practice of the European Court of Human Rights, the judiciary, jurisdiction, criminal offense.

Вступ

Вплив міжнародно-правових актів на зміст злочинів проти правосуддя зростає [1]. Такий підхід зумовлюється наявністю агресії проти України на території Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей. З метою захисту себе від такої діяльності Україна активізувала діяльність міжнародних судових інституцій. Резуль-

татом такої діяльності можна вважати видання Звіту Канцелярії Прокурора Міжнародного кримінального суду щодо подій на Майдані Незалежності, в Криму та на Сході України. Таким чином, прийняття змін до Кримінального кодексу України з метою захисту діяльності Міжнародного кримінального суду є актуальним, хоча б у зв'язку з тим, що саме ця міжнародна судова

інституція займається попереднім розслідуванням щодо ситуації в Україні.

Метою статті є встановлення перспектив визнання Україною ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також визначення необхідності захисту кримінально-правовими засобами даної інституції в Україні шляхом включення до окремих діянь посягання на Міжнародний кримінальний суд [2]. Також автор поставив за мету вказати на важливість ратифікації Україною Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод. Крім того, наявне намагання автора вказати на важливість практики Європейського суду з прав людини для розкриття ознак окремих злочинів проти правосуддя [3].

Теоретичний огляд

Необхідно констатувати, що визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду в Україні проходить досить складно. При цьому юрисдикція Міжнародного кримінального суду є надто обмеженою: а) злочини геноциду; б) злочини проти людяності; с) військові злочини; д) злочини агресії.

20 січня 2000 р. Україна підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. Разом із цим подальша ратифікація в Україні була заблокована висновком Конституційного Суду України від 11 липня 2001 р. У цьому висновку Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України, в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд... доповнює національні органи кри-

мінальної юстиції». Таким чином, ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду Верховною Радою України стала залежати від змін до Конституції України щодо судоустрою.

Лише 25 лютого 2014 р. після подій на Майдані Незалежності в Києві та початку анексії Автономної Республіки Крим Верховна Рада України звернулася до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 р. (заява Верховної Ради України від 25.02.2014 р. № 790-VII). Практично через рік 4 лютого 2015 р. Верховна Рада України оприлюднила ще одну заяву «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій “ДНР” та “ЛНР”, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» (Постанова Верховної Ради України від 04.02.2015 р. № 145-VIII).

Зазначені заяви Верховної Ради України щодо визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду були доповнені статтею 8 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з другої сто-

рони від 27 червня 2014 р., – Україна та Європейський Союз взяли на себе зобов’язання співробітничати з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 р. та пов’язаних з ним документів. Це фактично означає, що Україна взяла на себе зобов’язання розблокувати ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду в межах співробітництва з Європейським Союзом [3].

Методологічну основу дослідження проблем впливу міжнародно-правових актів на зміст злочинів проти правосуддя склали методи логіки – аналіз і синтез, індукція і дедукція (під час характеристики злочинів проти правосуддя, які мають властивість змінюватися залежно від впливу міжнародно-правових актів), формально-юридичний (під час побудови окремих злочинів проти правосуддя в структурі розділу XVIII КК України), порівняльно-правовий (під час аналізу порівняння положень Кримінального кодексу України та Карних кодексів Іспанії, Італії, а також міжнародно-правових актів) та історично-правовий (під час дослідження історії прийняття та ратифікації Римського статуту та важливості проведення таких правових процедур через події в Україні 2013–2017 рр.) [4; 5].

Результати та обговорення

Кримінально-правова охорона діяльності Міжнародного кримінального суду в Україні та інших державах

Лише через наявну агресію Україна через Верховну Раду знайшла можливість не тільки звернутись до Міжна-

родного кримінального суду, а й визнати його юрисдикцію в цій частині. Слід зауважити, що відповідно до Звіту Канцелярії Прокурора Міжнародного кримінального суду Суд знайшов можливість здійснити юрисдикцію щодо підпадаючих під дію Римського статуту злочинів, вчинених на території України в період з 21 листопада 2013 р. через здійснення декларацій Верховною Радою України. Таким чином, було подолано відсутність ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду [6]. Хоча необхідність ратифікації даного акту лише зростає.

Вважаємо, що проблему включення до Кримінального кодексу України окремих злочинів проти правосуддя, що охоронятимуть діяльність Міжнародного кримінального суду з огляду на структуру розділу XVIII КК України «Злочини проти правосуддя» можна за прикладом Карних кодексів Італії та Іспанії, в яких виокремлено певні злочини або навіть підрозділ у системі злочинів проти правосуддя. У КК Італії визначено 2 злочини – ст. 371b та 374b, що передбачають відповідальність за неправдиві заяви в Міжнародному кримінальному суді. В КК Іспанії передбачена окрема Глава IX «Правопорушення проти відправлення правосуддя Міжнародним кримінальним судом» Титулу XX, в який входить стаття 471b, що складається із 7 частин. До неї входять злочини проти правосуддя, пов’язані із неправдивими заявами, фальсифікацією доказів, перешкоджання правосуддю та корупційними посяганнями. На нашу думку, ст. 384 КК України мають бути доповнені такою приміткою:

Примітка. За діяння, передбачені статтями 384–386 цього Кодексу, також караються особи, що посягають на діяльність Міжнародного кримінального суду¹.

Вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини на зміст ознак злочинів проти правосуддя

Вплив міжнародно-правових актів на національні правові системи в умовах глобалізації світу та інтеграції України до Європейського Союзу зростає. В Кримінальних кодексах різних країн з'являються так звані «конвенційні злочини» [7; 8], які походять з різних міжнародно-правових актів (перш за все Конвенцій, ратифікованих державами-учасниками). А. К. Князькіна вказує на те, що це такі злочини, норми про які з'явилися в кримінальному кодексі через виконання міжнародного договору після вступу його в силу (А. К. Князькіна, 2010). У цьому сенсі суттєво змінилися такі норми КК України: 1) розділ XVII «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» через виконання зобов'язань, взятих у Конвенції ООН проти корупції та Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 173), ратифіковані 18.10.2006 р.; 2) стаття 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» через

виконання зобов'язань, взятих у Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, ратифікована 17.12.1997 р.; 3) стаття 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» через виконання зобов'язань, взятих у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, ратифікована 04.02.2004 р. та ін.

Злочини проти правосуддя у цілому не мають характеру конвенційності й не пов'язані з міжнародно-правовими відносинами (як-то злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку або транснаціональні злочини). Однак вплив міжнародно-правових актів на зміст окремих злочинів проти правосуддя є безсумнівним.

У цій частині особливу увагу необхідно звернути на вплив Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та значення рішень Європейського суду з прав людини. Стаття 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. № 3477-IV проголошує, що **суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права**. Так само у ст. 2 цього Закону вказується на те, що *рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковим для виконання Україною* відповідно до статті 46 Конвенції. Враховуючи те, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ч. 5 ст. 9 КПК України), необхідно звернутися до положень Конвенції про захист прав і основоположних свобод [2]. Вона включає захист права

¹ Так само питання настання кримінальної відповідальності за фальсифікацію доказів має бути вирішено через криміналізацію в Україні такого злочину, як «Фальсифікація доказів» разом із додаванням до нього примітки подібного змісту.

людини на життя (ст. 2), права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5), на справедливий суд (ст. 6), права на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8), права на шлюб (ст. 12), права на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13), встановлює свободу думки, совісті і релігії (ст. 9), свободу вираження поглядів (ст. 10), свободу зібрань та об'єднання (ст. 11), а також заборону катування (ст. 3), рабства і примусової праці (ст. 4) та дискримінації (ст. 14). Окрему увагу Рада Європи через Конвенцію звертає увагу на можливість відступу від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (ст. 15), обмеженню політичної діяльності іноземців (ст. 16), забороні зловживання правами (ст. 17) та межах застосування обмежень прав (ст. 18).

У наукових роботах усе більше уваги приділяється практиці Європейського суду з прав людини, що вказує на процес гармонізації кримінального права України [9; 10]. У межах даного підрозділу з метою встановлення змісту злочинів проти правосуддя через вплив міжнародно-правових актів особлива увага зосереджується на захисті права на справедливий суд (ст. 6) Конвенції про захист прав і основоположних свобод. Зміст цієї норми має суттєве значення для національного правозастосувача через ратифікацію даної Конвенції Верховною Радою України (17 липня 1997 р.) та взятих міжнародно-правових зобов'язань, що відобразилось у КПК України та Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» у формі визнання рішень Європейського суду з прав людини джерелом права

в Україні. Такий підхід *de facto* дозволяє розкрити і доповнити певні ознаки злочинів проти правосуддя, які прямо чи опосередковано визначені в національному кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві.

У статті 6 Конвенції зосереджується увага на тому, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення». Цікаво, що одразу ж вказується на те, що «публічність може зашкодити інтересам правосуддя» і в такому випадку суд може не допустити пресу та публіку в зал засідань.

Особливе місце в ст. 6 Конвенції займає презумпція невинуватості – «Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку», що повністю корелюється з ч. 1 ст. 62 Конституції України та ч. 1 ст. 17 КПК України.

Особливу зацікавленість викликає п. 3 ст. 6 Конвенції, який встановлює, що **«кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права: а) бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини обвинувачення, висунутого проти нього; б) мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту; в) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допо-**

могу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення; e) якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, – одержувати безоплатну допомогу перекладача».

Важливе місце в тлумаченні ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд» займає Керівництво до статті 6 Конвенції Європейського суду з прав людини – право на справедливий суд (кримінально-правовий аспект), яке містить посилання на тлумачення даної норми в конкретних рішеннях Європейського суду з прав людини (пп. 232–349). Важливим є те, що Європейський суд з прав людини за допомогою цього Керівництва скеровує позивача (який вважає його право порушеним) під час подання позову до Суду, а також правозастосувача – для зменшення кількості випадків типових порушень такого права та законодавця – для подолання прогалин у національному законодавстві.

Так, у пп. 256–261 Керівництва до ст. 6 Конвенції Європейського суду з прав людини – право на справедливий суд (кримінально-правовий аспект) містяться такі тлумачення права обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту (підп. (b) п. 3 ст. 6 Конвенції).

Підпункт (b) пункту 3 статті 6 Конвенції¹ стосується двох елементів належного захисту, а саме питань засобів і часу. Це положення передбачає, що **ефективний захист обвинуваченого передбачає будь-які «необхідні» для підготовки до суду дії.** Обвинувачений повинен мати можливість організувати свій захист належним чином і без обмеження можливості пред'явити всі відповідні аргументи в суді, тим самим впливаючи на результати судового розгляду («Кан проти Австрії» (*Can v. Austria*), пункт 53; «Грегасевич проти Хорватії» (*Gregacevic v. Croatia*), пункт 51). **Питання відповідності часу та коштів, наданих обвинуваченому, повинен оцінюватися з урахуванням обставин конкретної справи** («Іглін проти України» (*Iglin v. Ukraine*), пункт 65; Галстян проти Вірменії (*Galstyan v. Armenia*), пункт 84). Підпункт (b) пункту 3 статті 6 захищає **обвинуваченого від поспішного суду** («Крочер і Моллер проти Швейцарії» (ріш.) (*Krocher and Moller v. Switzerland (dec.)*); «Бонз проти Швейцарії» (ріш.) (*Bonzi v. Switzerland (dec.)*)). **Хоча важливо здійснювати судовий розгляд в розумний строк, це не повинно бути зроблено за рахунок процесуальних прав однієї зі сторін** («ВАТ Нафтова компанія Юкос проти Росії» (*ОАО Нефтяная Компания Yukos v. Russia*), пункт 540). **Оцінюючи час, наданий обвинуваченому для підготовки захисту, слід враховувати предмет і стадію судового розгляду, а також складність справи**

¹ Кожен обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше право b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту.

(«Грегасевич проти Хорватії» (*Gregacovic v. Croatia*), пункт 51). Крім того, необхідно враховувати робочий розклад, проте цілком виправдано вимагати від захисника внести деяке коректування в робочий графік з урахуванням особливої терміновості певної справи («Маттік проти Німеччини» (ріш.) (*Mattick v. Germany* (dec.)). Підпункт (b) пункту 3 статті 6 не вимагає, щоб підготовка до судового розгляду була завершена до першого слухання. Хід судового розгляду не може бути повністю розпланований заздалегідь і може включати елементи, які не були враховані і зажадають додаткової підготовки сторін («Маттік проти Німеччини» (ріш.) (*Mattick v. Germany* (dec.)). Стороні захисту має бути надано додатковий час після виникнення певних обставин під час судового розгляду для коригування позиції, підготовки клопотання, оскарження і т.ін. («Міміношвілі проти Росії» (*Miminoshvili v. Russia*), пункт 141). Такі «обставини» можуть включати зміну обвинувачення («Пеліссє і Сассо проти Франції» [БП] (*Pelissier and Sassi v. France* [GC]), пункт 62), поява нових доказів («Г. Б. проти Франції» (*GB v. France*), пункти 60–62) або зміна думки експерта в ході судового розгляду (там само, пункти 69–70).

Дана позиція Європейського суду з прав людини корелюється з позицією Конституційного Суду України (КСУ) та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (ВССУ).

У п. 4.3 Рішення КСУ у справі за конституційними поданнями 47 та 50

народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи) від 18.01.2012 р. № 1-4/2012 зазначається, що «ознайомлення обвинуваченого чи його захисника з матеріалами справи є елементом кримінального судочинства і його порядок відповідно до пункту 14 частини першої статті 92 Конституції України визначається законами України. Отже, право на таке ознайомлення не є абсолютним... Ознайомлення обвинуваченого чи його захисника з матеріалами справи в межах розумних строків відповідає завданням кримінального судочинства... Це, з одного боку, забезпечує реалізацію прав і свобод людини і громадянина, а з іншого – вимагає від особи відповідальної поведінки, зумовленої законними потребами, інтересами інших осіб (зокрема, потерпілого) та суспільства в цілому. Конституційний Суд України в пп. 5–7 цього рішення також послався на практику Європейського суду з прав людини (рішення від 23 квітня 1997 року у справі «Ван Мехелен та інші проти Нідерландів» від 25 вересня 2008 року у справі «Полуфакін і Чернишов проти Росії»).

Згідно з Інформаційним листом ВССУ від 25.09.2015 р. «Про судову практику забезпечення права на захист у кримінальному провадженні». Відповідно до абз. 10 Інформаційного листа ВССУ «належна реалізація права на захист у кримінальному провадженні вимагає застосування практики ЄСПЛ,

згідно з правовою позицією якого відомо, зокрема, у п. 262 рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», «право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником. . . , є однією з основних ознак справедливого судового розгляду» [11]. Також у п. 89 рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2001 року у справі «Кромбах проти Франції» вказано, що «хоча право кожної особи, обвинувачуваної у вчиненні кримінального правопорушення, на ефективний захист адвокатом не є абсолютним, воно становить одну з головних підвалин справедливого судового розгляду».

Згадана практика Європейського суду з прав людини щодо тлумачення ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практика Конституційного Суду України та Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ дозволяє вказати на пронизливий вплив у розкритті ознак злочинів проти правосуддя, а особливо тих, де постраждати може обвинувачений як учасник кримінального провадження, це, наприклад, статті 371–375, 397 КК України («Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою», «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності», «Порушення права на захист», «Примушування давати показання», «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови», «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» та інші [12].

У межах аналізу ознак таких складів злочину, як «Порушення права на захист» (ст. 374 КК України) та «Втручання в діяльність захисника чи представника особи» (ст. 397 КК України) звертаємо увагу на те, що вони є бланкетними і в цій частині важливим стають акти національного (КПК України та Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 р. № 5076-VI) та міжнародного законодавства. Встановлені склади злочинів є нечіткими, оскільки допускають вказівки на відкритий перелік суспільно небезпечних діянь (*«інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого на захист, вчинене слідчим, прокурором або суддею»* – ст. 374 КК України) або на їх неконкретизованість (*«вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги»* – ст. 397 КК України). Такий підхід може призвести до розширювального тлумачення змісту цих статей, які встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення окремих злочинів проти правосуддя або незастосування їх правозастосувачами в цілому.

Допоміжне значення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини полягає в тому, що вони вказують на типові форми грубого порушення права підозрюваного, обвинуваченого на захист та форми перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника.

Необхідно звернути увагу на те, що динаміка діяльності Європейського суду з прав людини надає можливість

йому тримати на високому рівні стандарт дотримання прав людини, в тому числі щодо права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції). Діяльність Конституційного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (а тепер – Верховного Суду України) дозволяє вказати на те, що, на жаль, вони стають лише споживачами або відтворювачами вже відпрацьованих Європейським судом з прав людини стандартів дотримання прав і основоположних свобод [13].

У статті 7 Конвенції «Ніякого покарання без закону» вказується на те, що «нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення». Причому «ця стаття не є перешкодою для судового розгляду, а також для покарання будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права, визнаних цивілізованими націями». Дане положення Конвенції має важливе значення, оскільки відтворює положення кримінально-правового принципу, що відображений у латинському виразі *Nul-lum crimen, nulla poena sine lege* – нема злочину, нема покарання без закону (п. 2 Керівництва до статті 7 Конвенції Європейського суду з прав людини – нія-

кого покарання без закону: принцип згідно з яким тільки закон визначає злочин та встановлює покарання).

Стаття 7 Конвенції не відіграє такої ролі для встановлення ознак злочинів проти правосуддя як стаття 6 «Право на справедливий суд», однак неможливо вказати на її важливе кримінально-правове значення. Так, у Керівництві до ст. 7 Конвенції наявне намагання визначити такі поняття: «встановлення вини», «кримінального правопорушення», «закону» та «покарання», а також вирішення питання щодо дії Закону про кримінальну відповідальність у часі. Вже в п. 2 Керівництва до ст. 7 Конвенції вказується на те, що «кримінальний закон не повинен широко тлумачитися як невідгідне обвинувачуваної особи, наприклад, за аналогією (*Vasiliauskas v. Lithuania* [GC], §154; *Kokkinakis v. Greece*, §52)».

У пункті 10 Керівництва вказується, що за оцінкою наявності «покарання» є з'ясування того, чи був цей захід здійснений після засудження за «кримінальне правопорушення». У цьому значенні можуть враховуватися й інші фактори: характер та мета заходу (його каральна мета), його класифікація за внутрішньодержавним правом, процедурою, пов'язані з його обранням та виконанням, та його тяжкість (*Welch v. the United Kingdom*, §28; *Del Río Prada v. Spain* [GC], §82). Однак тяжкість заходу не є вирішальним фактором, оскільки некримінальні заходи превентивного характеру можуть вказати на суттєвий вплив на відповідну особу (*ibid.*; *Van der Velden v. the Netherlands* (dec)). Таким чином, неправильне об-

рання виду покарання може вказати не тільки на помиловість і несправедливість судового рішення, а й на його неправосудність [14]. У такому разі значення Конвенції та практики Європейського суду з прав людини зростає та можна ставити питання про вчинення тому злочину, передбаченого ст. 375 КК України «Постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови».

Цікавим також є приклад, який наводить Д. Гом'єн щодо застосування ст. 7 Конвенції [15]. Зазначається, що у справі проти Сполученого Королівства йшлося про те, що заявник, який показав журналісту вже публічно зачитані в суді документи, був визнаний через це винним у *неповазі до суду*. Комісія визнала заяву прийнятною на тій підставі, що заявник не міг реально передбачити, яким чином суд кваліфікуватиме складові елементи такого правопорушення як «неповага до суду» у контексті загального права, особливо коли врахувати, що ніхто і ніколи до цього не був визнаний винним у подібному злочині (Звернення № 10038/82).

Висновки

Отже, часткове визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо подій в Україні та зобов'язання ратифікації Римського статуту (згідно зі ст. 8 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС), ставить питання про необхідність захисту кримінально-правовими засобами діяльності такої інституції. На нашу думку, це може бути розширення обстановки вчинення таких злочинів проти правосуддя як завідомо неправдиве показання, відмова від давання показання та перешкоджання з'явлення учасників судочинства, примушування їх до відмови давання показань чи висновку (статті 384–386 КК України). Не менш важливим є висновок щодо важливості ратифікації Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також визнання практики Європейського суду з прав людини як джерела права. Практика ЄСПЛ діє на випередження національного законодавства та національних актів тлумачення в частині встановлення стандартів прав і свобод, а також розкриття окремих ознак злочинів проти правосуддя.

Список використаних джерел

[1] Karin A. Beijersbergen, Anja J. E. Dirkzwager, Veroni I. Eichelsheim et al. (2014). Procedural Justice, Anger, and Prisoners' Misconduct: A Longitudinal Study. *Criminal Justice and Behavior*, **42(2)**, 196–218.

[2] Офіційний сайт Європейського суду з прав людини. Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_ENG.pdf (дата перегляду: 06.10.2017).

[3] Офіційний сайт Європейського суду з прав людини. Режим доступу: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf (дата перегляду: 05.11.2017).

[4] Карний кодекс Італії. Режим доступу: <http://www.anvu.it/wp-content/uploads/2016/03/codice-penale-navigabile-4-marzo-2016.pdf> (дата перегляду: 23.10.2017).

[5] Карний кодекс Іспанії. Режим доступу: http://perso.unifr.ch/derechopenal/assets/files/legislacion/1_20121008_02.pdf (дата перегляду: 18.10.2017).

[6] Fact sheet: international crimes. Available at: https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/mx-factsheet-icl-20160603_0.pdf (дата перегляду: 19.10.2017).

[7] Карпец, И. И. (1979). *Преступления международного характера*. Москва: Юрид. лит.

- [8] Князькина, А. К. (2010). *Конвенционные преступления в уголовном праве Российской Федерации: понятие, виды, общая характеристика*. Москва: Проспект.
- [9] Хім'як, Ю. Б. (2011). *Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини*. Дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України.
- [10] Рабінович, П. М. (2011). *Фундаментальні поняття кримінального права: інтерпретація Страсбурзького суду*. Юридична Україна. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Yurukr/2011_11/03.pdf (дата перегляду: 12.10.2017).
- [11] Keyzer, P. (2013). *Preventive Detention: Asking the Fundamental*. Cambridge, UK: Intersentia.
- [12] Хиллюк, С. В. (2016). «Злочин і кара» у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. *Криміналіст Першодрукований*, **13**: 10–41.
- [13] Сорока, О. О. (2015). *Реалізація практики Європейського суду з прав людини у кримінальному праві України*. Дис. ... канд. юрид. наук. Київ: Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка.
- [14] Bayev, O. (2016). International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities 2016. *A First Printed Criminalist*, **13**: 125–135.
- [15] Гом'єн, Д. *Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини*. Режим доступу: <http://vgsu.arbitr.gov.ua/files/pages/ECHR.htm> (дата перегляду: 23.10.2017).

References

- [1] Karin A. Beijersbergen, Anja J. E. Dirkzwager, Veroni I. Eichelsheim et al. (2014). Procedural Justice, Anger, and Prisoners' Misconduct: A Longitudinal Study. *Criminal Justice and Behavior*, **42(2)**, 196–218.
- [2] Official site of European Court of Human Rights. Available at: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_7_ENG.pdf (Date Accessed: 06.10.2017).
- [3] Official site of European Court of Human Rights. Available at: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf (Date Accessed: 05.11.2017).
- [4] Italian Penal Code. Available at: <http://www.anvu.it/wp-content/uploads/2016/03/codice-penale-navigabile-4-marzo-2016.pdf> (Date Accessed: 23.10.2017).
- [5] Spanish Penal Code. Available at: http://perso.unifr.ch/derechopenal/assets/files/legislacion/l_20121008_02.pdf (Date Accessed: 18.10.2017).
- [6] Fact sheet: international crimes. Available at: https://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/mx-factsheet-icl-20160603_0.pdf (Date Accessed: 19.10.2017).
- [7] Karpets, I. I. (1979). *International character crimes*. Moscow: Legal Literature.
- [8] Knyazkina, A. K. (2010). *Conventional crimes in criminal law of Russian Federation: concept, types, general characteristics*. Moscow: Prospect.
- [9] Khimiyak, Yu.B. (2011). *Harmonization of Criminal law of Ukraine with practice of European Court of Human Rights*. PhD in Law thesis. Kyiv: V. M. Koretsky Institute of state and law of National Academy of Sciences of Ukraine.
- [10] Rabinovich, P. M. (2011). *Fundamental concepts of criminal law: interpretation of Strasbourg Court*. *Juridical Ukraine*, **11**. Available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Yurukr/2011_11/03.pdf (Date Accessed: 12.10.2017).
- [11] Keyzer, P. (2013). *Preventive Detention: Asking the Fundamental*. Cambridge, UK: Intersentia.
- [12] Khiliuk, S. V. (2016). “Crime and punishment” in the Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. *A first Printed Criminalist*, **13**: 10–41.
- [13] Soroka, O. O. (2015). *Practice of European Court of Human Rights' realization in Criminal Law of Ukraine*. PhD in Law thesis. Kyiv: Taras Shevchenko Kyiv National University.
- [14] International Criminal Court Report on Preliminary Examination Activities in 2016. (2016). *A First Printed Criminalist*, **13**: 125–135.
- [15] Gomien, D. *Short guide by European Convention of Human Rights*. Available at: <http://vgsu.arbitr.gov.ua/files/pages/ECHR.htm> (Date Accessed: 23.10.2017).